

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ*

The Role of Shahnameh in Iran Foreign Policy: In the Example of the Central Asian Republics

Abdrasul ISAKOV**

Öz

Ebul Kasım Firdevsi'nin Şehnâme isimli eseri, İran ve Orta Asya halklarının ortak mirasıdır. İran İslam Cumhuriyeti, dış politikasında kültür ve kültür diplomasisine özel önem vermektedir. Tahran, Şehnâme destanını Orta Asya cumhuriyetleriyle ilişkilerinde yumuşak güç aracı olarak kullanmaktadır. Nitekim İran tarafından bölgede açılan iki merkeze Firdevsi ismi verilmiştir. 15 Mayıs Dünya Firdevsi Günü de tüm bölge ülkelerinde kutlanmaktadır. İranlılar, Orta Asya cumhuriyetlerinde Şehnâme'yle ilgili 30 civarında etkinlik düzenlemeyi başarmışlardır. İran, geçmişte Merkezi Asya coğrafyasında sahip olduğu "kültürel liderlik" konumuna yeniden yükselmeyi arzulamaktadır. Bu hedef doğrultusunda Firdevsi ve Şehnâme, İran'ın kültür diplomasisine önemli bir araç olarak hizmet etmektedir.

Anahtar kelimeler: Şehnâme, Firdevsi, İran Dış Politikası, Kültür Diplomasisi, Orta Asya Cumhuriyetleri.

Abstract

Shahnameh of Abu'l Qasim Ferdowsi is the common heritage of the peoples of Iran and Central Asia. Iran attaches special importance to culture and cultural diplomacy. The Iranians use the Shahnameh as a means of soft power in their relations with the Central Asian republics. Two centers opened in the region by the Iranians were named after Ferdowsi. Iranians have managed to organize about 30 various events in Shahnameh in the Central Asian Republics. Iran desires to regain the position of cultural leadership in Central Asia which it had enjoyed in ancient times. In line with this goal, Shahnameh serves as an important tool in Iran's cultural diplomacy.

Keywords: Shahnameh, Ferdowsi, Iran Foreign Policy, Cultural Diplomacy, Central Asian Republics.

* **Makale Geliş Tarihi:** 14.05.2019 **Yayına Kabul Tarihi:** 20.05.2019

** Dr., Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (ANKASAM),
e-posta: rasulaali@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2015-7772.

ŞEHNÂME’NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

GİRİŞ

İran İslam Cumhuriyeti, dış politikasında kültür diplomasisine özel önem atfetmektedir. İranlılar açısından bakıldığında kültür diplomasisi; zengin İran kültürünün dünyaya tanıtılmasını sağlamakta ve söz konusu kültür, ikili ilişkilerin gelişmesine ve ülkenin tanıtımına hizmet etmektedir. İran kültürünün dünyaya tanıtılmasında, bazı ünlü kişiler ve çeşitli eserler “marka unsuru” olarak ön plana çıkmaktadır. İran’ın imajına olumlu katkı yapan kültürel öğelerden biri de Ebul Kasım Firdevsi ve onun “Şehnâme” başlıklı eseridir.

Şehnâme, İranlıların en büyük değerlerinden biri olup; günümüzde de İran toplumundaki konumunu korumaktadır. Bu makalede de Şehnâme hakkındaki temel bilgiler verilmektedir. Ancak makalede üzerinde durulan asıl konu, Şehnâme’nin İran’ın kültür diplomasisindeki yeri ve bu bağlamda Orta Asya cumhuriyetlerinde nasıl kullanıldığıdır. İranlıların Şehnâme’yle ilgili bölgedeki faaliyetleri, Tahran’ın kurabildiği ilişkinin seviyesine bağlı olarak ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Ancak Türkmenistan’ın İran’la ilişkileri iyi olmasına rağmen açık kaynaklarda, ülkede Şehnâme’yle ilgili faaliyetlerin bulunup bulunmadığı öğrenilememiştir.¹

İranlılar için Şehnâme, ülkenin temel yapıtaşlarından biridir. Ravandi-Fedai’nin belirttiği üzere, ülkenin kimliğini Fars milliyetçiliği üzerinden tanımlayan Şah Rıza Pehlevi, Alman hayranlığıyla öne çıkan bir kişiydi. Benzer bir şekilde Ahameniş Devleti’nin jeopolitik konseptini “Ari ırkı” şeklinde tasarlayan da Alman arkeolog ve dilbilimcisi Ernst Emil Herzfeld’di. Bundan dolayı Farslar, kendilerine “İranlıyız” demeye başladılar. Bu isimlendirme “İran sarzamine mardom-e najib ast (İran asil insanların

1 İran’ın Orta Asya politikası için ayrıca bkz. Mehmet Seyfettin Erol, “Fırsatlar ve Tehditler İkileminde İran’ın Orta Asya Politikası”, Kamer Kasım vd., der., *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, ASAM Yayınları, Ankara 2004, s. 218-245.

ülkesidir)" şeklinde Şehnâme'den alınmıştı.² Ayrıca aynı ismin aktardığı bilgiye göre Firdevsi Destanı'nda, İran'ın merkezi konumundan da şu şekilde bahsedilmektedir:³

"Firdevsi ve onun destanı, modern İran kültüründe kült oldu. Ulusal zihniyetin sembolü haline geldi. Bu açıdan destanda, yazarın evren ve evren hakkındaki tüm fikirlerinin merkezinde İran'ın olması karakteristiktir."

İranlıların gözünde canlılığını koruyan Şehnâme destanı, siyasete ve ideolojiye alet edilmektedir. Örneğin 1905-1911 yıllarında İran'da yaşanan Anayasa Devrimi, "Biz İran halkı, (demirci) Kawa'nın bir zamanlar nefret edilen yılanı karşı koyduğu gibi, Kawa bayrağı altında hükümdarın baskıcı ve işgalci gücüne karşı ayaktayız" nidalarıyla hayata geçirilmiştir. İlerleyen yıllarda neşredilen milliyetçi dergilerden birinin ismi de "Kawa" olmuştur. Ayrıca Şehnâme'de geçen "Zahhak", hem İkinci Dünya Savaşı yıllarında Adolf Hitler'i hem de 1979 yılında Şah'ı ve dış güçleri "yabancı işgalci" olarak nitelenmek amacıyla bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.⁴

İran İslam Devrimi'nden sonra ülkenin Ruhani Lideri Ayetullah Ruhullah Humeyni'nin belirttiği siyasi, ekonomik ve kültürel bağımsızlık; ne Doğu'nun ne de Batı'nın etkisinde kalarak ülkenin kendi değerlerinin ön plana çıkarılması ve üçüncü bir yolun benimsenmesiyle; yani öze dönüşle elde edilecekti. Humeyni'nin liderliğindeki devrimin ilk yıllarında İran'da kültür denilince akla din ile iç içe olan bir olgu gelmekteydi. Bundan ötürü İslam öncesi İran'a ait olan ve salt Fars kültürünü çağrıştıran Şehnâme gibi eserler arka plana itilmiş ve yasaklanmıştı. Ancak Humeyni'nin 1989 yılında hayatını kaybetmesinden sonra, İran'daki "öze dönüş" anlayışı dönüşüme uğramıştır. Bu anlamda İslam öncesi İran'a ait sanat, kültür

2 Lana Ravandi-Fedai, "Etnos, Natsiya, Natsionalizm: İranskiy Vzglyad", İslam Na Blijnem I Srednem Vostoke, 9, 2015, s. 194.

3 Ravandi-Fedai, a.g.m., s. 195.

4 "Çto Poema "Şah-name" Mojet Rasskazat o Sovremennom İrane", NİU VŞE, <https://www.hse.ru/news/communication/221101204.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

ŞEHNÂME’NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

ve edebiyat eserleri ve değerleri de ön plana çıkarılmaya başlanmıştır. Konuyla ilgili olarak Rus Uzman Klyaştorina şöyle demektedir:⁵

“1990 yılının Aralık ayına kadar Şehnâme, İran’da İslami rejim tarafından yasaklıydı. Ancak zamanla kültürel mirasın farkına varan İran yönetimi, günümüzde bunu iç ve dış politikasında yaygın olarak kullanmaktadır.”

İranlılar; Japonya, Güney Kore ve Çin’in “kültürel miraslarını” kullanarak kalkındıklarını öne sürmekte ve bu anlamda kendi kalkınmaları için de “kültürel miraslarının” en iyi şekilde anlaşılması, tanıtılması ve yaygınlaştırılması gerektiğine inanmaktadır.

İran’ın eski Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi’nin “Medeniyetler Arası Diyalog” fikrinin temelinde de Batı’yla ilişkileri normalleştirmekle birlikte ülkenin yurt dışındaki etkinliğini arttırmak vardı. Çünkü onun döneminde İran, aktif olarak yurt dışında kültür temsilcilikleri açarak kendi kültürünü yaymaya başlamıştır. Söz konusu temsilciliklerin sıklıkla başvurduğu kaynakların başında ise Şehnâme gelmektedir.

2016 yılındaki bir konuşmasında İran Devrim Rehberi Ayetullah Ali Hamaney de “Öncelikleri değiştirmek gerekiyor ve bunlar ekonomi, politika ve kültür değil, kültür, ekonomi ve politika şeklinde olmalı.” demiştir.⁶ Kendi kültürlerinin korunması ve yaygınlaştırılması için “Kültür Cihadı” yürüten İran’ın günümüzdeki dış politikasında kültür önemli bir yer teşkil etmekte ve Şehnâme de bu kültürün tanıtılmasına hizmet etmektedir.

5 Vera Klyaştorina, “Kulturno-Politiçeskaya Doktrina İRİ v Regione (90-e gg.)”, İslamskaya Respublika İran v 90-e Godı (Ekonomika, Politika, Kultura), RAN İnstitut Vostokovedeniya, Moskova 1998, s. 121-123.

6 Nina Mamedova, “O Kulturnoy Politike i Kontseptsii “Kulturnogo Djihata” v İrane”, Rossiya-İran: Dialog Kultur: Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya, 8 Aprelya 2016 Goda, Saint Petersburg 2017, s. 47-55.

ŞEHNÂME VE ORTA ASYA: TARİHİ ARKA PLANI

Tarih boyunca devam eden Türk-Fars kültürel etkileşimi, Şehnâme'nin Türk halkları tarafından benimsenmesine zemin hazırlamıştır. Eskiden bu eser, Türkler tarafından yabancı bir kültürel öge olarak değil; bizzat kendi kültürlerinin bir parçası olarak görülmüş, destanın çeşitli Türkçe yorumları yazılı ve sözlü olarak Türk halklarında yaşatılmıştır. Türkistan halkının Şehnâme'yle olan ilişkisi aşağıda verilen örneklerde açıkça ortaya konmaktadır.

Emir Timur'un sahihsiz kalan Firdevsi'nin mezarına türbe yaptırdığı bilinmektedir.⁷ Rusya'da yaşayan İranlı sanatçı Reza Sajjadi'ye göre Özbek Abdullah Han, Firdevsi'nin türbesini restore ettirmiş ve restorasyondan sonra orayı ziyaret edenlerin sayısında artış yaşanmıştır.⁸ Bu husus, Türk hanedan mensuplarının Şehnâme'ye verdiği önemi gözler önüne sermektedir.

Şehnâme'ye göre, günümüzde Özbekistan, Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nin yer aldığı coğrafya, İran dilli halkların yaygın olarak yaşadığı topraklardı. Firdevsi de eserinde Doğu Türkistan'daki Hotan (Hoten) şehrini sıklıkla dile getirmiştir. Bu noktada hatırlatmak gerekir ki; 20. yüzyıla kadar Kaşgar ahalisinin önemli bir kısmı Tacikçe konuşuyordu.⁹ Şehnâme'yi araştıranlar bu hususa dikkat çekerek günümüzde Merkezi Asya olarak bilinen coğrafyanın eski Fars toprakları ve Fars dilini konuşan ahalinin ana vatanı olduğunu sıklıkla vurgulamaktadır.

7 Tadjiddin Mardoni, "Neizvestny Rasskaz o Firdousi İz Knigi Ahmada İbn Madjida 'Kitab Al-Favaid Fi Usul İlm Al Bahr Ba-l-Kavaid'", *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, der., Safar Abdullo, Biblioteka Oljasa, Almata 2016, s. 83-85.

8 "Hakim Abulkasim Firdousi-Gordost İrantsev", *Livejournal*, <https://sajjadi.livejournal.com/24065.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

9 Omid Şiva, *Poema Şahname' Firdousi Kak İstochnik Po İzuçeniyu Etnogeografii, İstorii i Kulturi İranoyazıçnih Narodov*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Duşanbe 2013, <http://www.dissercat.com/content/poema-shakname-firdousi-kak-istochnik-po-izucheniyu-etnogeografii-istorii-i-kultury-iranoya>, (Erişim Tarihi: 23.02.2018).

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

Orta Asya halkları, Firdevsi'nin Şehnâme isimli eserine değer verip okuyorlardı. Kazaklar arasındaki bir rivayete göre, geçtiğimiz yüzyılda bazı Kazaklar, Şehnâme eserine sahip olabilmek için bir deveyi gözden çıkarabilmekteydi.¹⁰ Bu durum, Türkistan'ın diğer Türk kökenli halkları için de geçerlidir. Şehnâme, bölgedeki ozan ve şairlerin destandan esinlenerek onlarca yeni eser vermesini sağlamıştır.¹¹

Şehnâme'nin Kazakçaya tercümesi, ilk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında Uraz Molla tarafından yapılmıştır. 20. yüzyıl başlarında ise Şair Şerali, Şehnâme'yi yeniden Kazakçaya tercüme etmiştir. 1934, 1973 ve 2005 yıllarında da söz konusu eser, farklı çevirmenler tarafından yeniden Kazakçaya kazandırılmıştır.¹² Özbek ve Kırgız dillerinde de Şehnâme'nin tercümelerini bulmak mümkündür. Rusya Çarlığı döneminde Şehnâme'yle ilgili Çağatayca yazılan çalışmalar göz ardı edilirse, 1975-76 yıllarında Şehnâme, Özbekçeye neşredilmiştir.¹³ Özbekistan'daki 300 civarındaki Tacik okulunda Şehnâme yaygın olarak öğretilmektedir.¹⁴ Şehnâme, Şark Edebiyatı'nın bölgedeki en büyük eserlerinden biri olarak bilinmekte ve okutulmaktadır.

Firdevsi'nin doğumunun bininci yıldönümü, 1934 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) ve dolaylı olarak Orta Asya cumhuriyetlerinde coşkuyla kutlanmıştır. 1972 yılında SSCB ve İran hükümetleri, edebiyat alanında ortak Firdevsi Ödülü oluşturmuşlardır. SSCB tarafından ödül komitesi başkanlığına Tahran Üniversitesi fahri doktoru

10 "V Kazahstane Vıpuşeno Novoe İzdanie Perevoda "Şahname" Abulkasima Firdousi", *İran.ru*, https://www.iran.ru/news/culture/30349/V_Kazahstane_vypushcheno_novoe_izdanie_perevoda_Sahname_Abulkasima_Firdousi, (Erişim Tarihi: 11.02.2018).

11 Utegen Kumisbaev, "Firdousi i Kazahskie Poeti", *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, der., Safar Abdullo, Biblioteka Oljasa, Almata 2016, s. 339-355; H. Hamidov, "Motivi "Şahname" v Uzbekskih Narodnih Knigah", *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, der., Safar Abdullo, Biblioteka Oljasa, Almata 2016, s. 356-359.

12 "V Kazahstane ..." a.g.m.

13 Firdavsiy, Şohnoma, çev., Şoislom Şomammedov, vd., G. Gulom Neşriyat, Taşkent 1975-76.

14 Asliddin Kamarzoda, "İzuçenie Jizni i Tvorçestva Firdousi v Uzbekistane", *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, der., Safar Abdullo, Biblioteka Oljasa, Almata 2016, s. 508-514.

Tacikistanlı Bobojon Gafurov atanmıştır.¹⁵ Ancak bölgede Rusçanın ön plana çıkarılması ve Farsçanın eski önemini kaybetmesi, Tacikler dışındaki bölge halklarının Şehnâme'yi ana kaynaktan okuma imkânını ortadan kaldırmıştır.

ŞEHNÂME'NİN İRANLILAR TARAFINDAN ORTA ASYA'DA BİR DIŞ POLİTİKA ARACI OLARAK KULLANILMASI

Bir önceki bölümde Şehnâme'nin Orta Asya cumhuriyetleri için yabancı bir eser olmadığı ve sadece SSCB döneminde ortaya çıkan dil engeli nedeniyle yeni nesil Orta Asya halklarında eski önemini yitirdiği belirtilmiştir. Buradan hareketle, söz konusu devletlerin bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından İran'ın Orta Asya cumhuriyetleriyle olan ilişkilerinde Şehnâme'yi nasıl kullandığının ele alınmasında fayda vardır. Klasik Fars Edebiyatı örneklerinden olan Şehnâme'nin Merkezi Asya halkları üzerindeki önemi, 1990'lı yıllardan itibaren İranlılar tarafından vurgulanmaya başlanmıştır. Bu anlamda öncelikle bölgenin kültürel entegrasyonu için Firdevsi'nin Şehnâmesi gibi eserlerin zemin hazırlama özelliğinin olduğu belirtilmiştir.¹⁶ Orta Asya cumhuriyetleriyle bütünleşme, İran'ın ulaşmayı arzuladığı en önemli hedeflerden biridir. Nitekim etkili bir şekilde kullanılması halinde Şehname, İran'ın Orta Asya'yla bütünleşmesinin önemli araçlarından biri olabilir.

Firdevsi, devletlerin eşitliği ilkesini ve iç ilişkilerde tam bağımsızlığını destekleyerek "devlet egemenliği" kavramının oluşumuna katkıda bulunmuştur.¹⁷ Yeni bağımsız olan Orta Asya cumhuriyetleri açısından bu

15 Mohsen Mohammadsadeg Malikian, *Kulturnie Svyazi Respubliki Tadjikistan s İslamskoy Respublikoy İnan*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Duşanbe 2012, <http://cheloveknauka.com/kulturnye-svyazi-respubliki-tadzhikistan-s-islamskoy-respublikoy-iran>, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

16 V. V. Hutorskaya, "Vzaimootnoşeniya İslamskoy Respubliki İnan i Tsentralnoy Azii", *İnan: İslam i Vlast*, RAN Institut Vostokovedeniya, Moskova 2001, s. 223.

17 Hamide Cıyanbagire, *Ponyatiya Gosudarstvo i Obşetvo v Sotsialno-Politiçeskih Vozzreniyah Abulkasima Firdavsi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Duşanbe 2014, <http://www.dslib.net/istoria-filosofii/ponjatija-gosudarstvo-i-obwestvo-v-socialno-politicheskikh-vozzrenijah-abulkasima.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

ŞEHNÂME’NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

tür söylemler, olumlu bir imaj ve desteğin belirtisiydi. Bölgedeki İranlıların duruşları ve söylemleri, “bağımsızlık”, “Batı emperyalizmine boyun eğmeme” ve “kendine has özellikleri bulunan uygarlığın temsilcisi olma” gibi özel unsurlar üzerine kurulu olduğu için Türkistanlılar üzerinde farklı bir imaj oluşturmaktaydı.

“Şehnâme, bir bakıma yenilgi ve arzulara ulaşamama sonucu ortaya çıkmış bir eserdir. Samanîlerin tarih sahnesinden çekilmeleriyle aynı dönemlere rastlayan Araplar karşısında birkaç yüzyıllık yenilgi, İran tarihinde olumsuz bir dönemin başlaması gibi etkenler, gerçek tarih alanında istenmeyen gelişmeler ve güç yetersizliği ortaya çıkınca rivayetlere ve hayallerdeki tarihe ihtiyaç daha da artmıştır. Firdevsî ve diğer Şehnâme yazarları zamanın hoşla gitmeyen gelişmelerini yaşayınca, geçmişin mutluluk ve zafer dolu günlerine yönelmiş, istedikleri gelişmeleri tasvir ederek, hayallerinde hayat vererek dizelerine aktarmışlardır. Bir bakıma Şehnâme, yaşanan zamanda dik durabilmek için geçmişte aranan bir dayanak niteliğindedir. Şehnâme, sözün eyleme üstün geldiği, ona karşı kazandığı bir zaferdir”.¹⁸

Yukarıda açıklanan durumdan dolayı İranlı diplomatlar sık sık Şehnâme’deki sözün gücüne atıfta bulunurlar. Hamide Cıyanbageri’nin bu tespitinden hareketle İranlıların, özellikle de İranlı diplomatların Şehnâme’den güç aldıkları ve kaybeden veya dünyadaki en güçlü devlet olmadan da varlığını sürdürmenin mümkün olduğuna inandıkları varsayılabilir. İranlıların bu politikası, Orta Asya ülkelerindeki demeç ve faaliyetlerine de yansımaktadır.

“Firdevsî’nin Turani (veya Turanlı) diye adlandırdığı kavimlerin, İranlıların tarihi düşmanı olan Türkler olmasına karşın, İran İslam

¹⁸ Aynı yer.

Cumhuriyeti dış politikasında atıfta bulunulan Turanlılar, Ari ırkının iki kolundan biri olduğu iddia edilen –ki buna göre diğeri İranlılardır- Turani kavimlerini kapsamaktadır. Türk-Fars sentezini amaçlayan bu pragmatik yaklaşımın olası bir Pantürkist hareketlenmeye karşı formüle edildiğini tahmin etmek o kadar da zor olmasa gerek”.¹⁹

Rafiq Rustamov’un İran’ın iç politikasına yönelik bu tespiti, aslında Orta Asya halklarını da ilgilendirmektedir. Turanlıların kim olduğu tartışması netlik kazanmamışken; İranlılar hem İran hem de Turan’ın kendilerinden olduğu tezini ön plana çıkarmakta ve böylece Orta Asya halkları ile İran halkı arasındaki kardeşlik fikrini pekiştirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda Kırgızistan’daki İran Kültür Temsilciliği Başkanı Ali Hakimpur’un İran-Turan Savaşı’nın kardeşler arasındaki savaş olduğunu dile getirmesi de dikkat çekicidir.²⁰ Burada dikkat edilmesi gereken husus ise İran’ın bu tezinin “Büyük Fars Toprakları” ülküsüne hizmet ediyor olmasıdır.

Şehnâme aracılığıyla Farsçanın propagandası ve bu dilin zenginliği ve yüceliği vurgulanmaktadır. Örneğin bir konuşmasında İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani, Şehnâme’nin cevher olduğunu dile getirmiştir.²¹ 15 Mayıs 2017 tarihinde Bişkek’te düzenlenen Firdevsi Günü etkinliğinde konuşan İran’ın Bişkek Büyükelçisi Ruzbehani ise söz konusu destanda sadece 800 yabancı kelime olduğunu, 60 bin beyitlik destandaki bütün kelimelerin Farsça olduğunu belirtmiştir.²² Bölgede düzenlenen Farsça Olimpiyatları’nda da Şehnâme dörtlüklerine başvurulmaktadır.

19 Rafiq Rustamov, “İran’da İslam, Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir İnceleme”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2004, s. 95; Ayrıca bkz.: Kadir Ertaç Çelik, “İslam Devrimi Sonrası İran’da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış”, Bölgesel Çalışmalar Dergisi, 1(1), s. 251-274.

20 “Bişkek’te A. Firdousinin Künü Cana ‘Şah Name’ Eposunun Kırgız Tiline Kotormosunun Bet Açarı Öttü”, *Ruh Media*, <http://ruh.kg/2017/05/15/bishkekke-a-firdousinin-k-n-zhana-shah-name-eposunun-kyirgyiz-tiline-kotormosunun-bet-acharyi-tt/>, (Erişim Tarihi: 17.02.2018).

21 “Ruhani: Madeni Diplomatiya Men Örkenietti Tanıstıru Kitaptıng Mindeti”, *İran Kazakh Radio*, <https://goo.gl/1rZLoj>, (Erişim Tarihi: 28.02.2018).

22 “Bişkek’te A. Firdousini...”, *a.g.m.*

ŞEHNÂME’NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

Yukarıda Türkistanlı alimlerin Şehnâme’den ilham alarak yeni eserler neşrettikleri ifade edilmişti. Bu bağlamda İranlı diplomatların Orta Asya cumhuriyetlerinde Şehnâme ve bölge destanlarını konu alan ortak bilimsel ve edebi etkinlikler düzenledikleri görülmektedir. İranlılar tarafından şimdiye kadar sekiz bilim etkinliği ve dört edebi etkinlik düzenlenmiştir. Bu etkinliklerde ağırlıklı olarak Şehnâme’nin önemi vurgulanmış ve Avrasya coğrafyasındaki destanların, daha doğrusu İran ve Türk destanlarının kıyaslaması yapılmıştır. Konuyla ilgili olarak İran Kültür Temsilciliği Başkanı Ali Hakimpur, Şehnâme’nin daha iyi anlaşılması için “Manas Destanı, nasıl Kırgızlara ait ise Şehnâme de öyle İran halkına aittir.” kıyaslamasını yapmıştır.²³ Benzer karşılaştırmalar İranlı diplomatlar tarafından da sıklıkla dile getirilmektedir. Şehnâme, Kırgızistan’da Manas Destanı’yla, Firdevsi ise Kazakistan’da Abay Desyanı’yla mukayese edilmektedir.

İranlılar Orta Asya’da sergi faaliyetlerinin yapılmasına özel önem vermektedir. Şimdiye kadar İranlıların bölge ülkelerinde irili ufaklı yüzlerce sergi gerçekleştirdikleri söylenebilir. Gerçekleştirilen bütün sergilerde Şehnâme’ye başvurulduğu görülmektedir. İranlıların Orta Asya ülkelerinde düzenlediği ve sadece Şehnâme ve Firdevsi’yi konu alan sergilerin sayısı ona yaklaşmıştır. Bu konuya makalenin edebi etkinlikler başlığı altında detaylı olarak değinilmiştir.

İranlı diplomatlar, Orta Asyalı muhataplarına geçmişten miras kalan “ortak kültür ikliminden” bahsetmektedir.²⁴ Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü’nden Leyla Lahuti ise Şehnâme’nin İran geleneğinin kültür kodları olduğuna dikkat çekmiştir.²⁵ Bu durum, Orta Asya ile İran

23 Aynı yer.

24 “Privetstvennoe Slovo G-na Kahramana Suleymani, Zam. Rukovoditelya Organizatsii Kulturi i İslamskoy Orientatsii İslamskoy Respubliki İran”, *Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Daşti Kipçaka. Materiali Mejdunarodnoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii “Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Stran Tsentralnoy Azii” (15-16 May 2017 g., g. Almatı)*, Biblioteka Oljasa, Almatı 2018, s. 7.

25 Leyla Lahuti, “Kulturnie Kodı İranskoy Traditsii (Şahname Abulkasima Firdousi I Sufiyskie Masnavi Farid ad-Dina Attara)”, *Vestnik RGGU*, 6(128), 2014, s. 66-95.

arasındaki ortak kültür ikliminin belirleyici kültür kodu olarak Şehnâme'nin önemine işaret etmektedir.

İranlılar Nevruz'daki "Heft Sîn" sofralarında Kur'ân-ı Kerim yerine Şehnâme okumaktadır. Orta Asya cumhuriyetlerinde bulunan İranlı diplomat ve iş insanlarının Nevruz'la ilgili açıklamaları ve yazılarından bu geleneklerin ulaştığı nokta net bir şekilde anlaşılmaktadır. Böylece bölgedeki Türk halklarında bulunmayan yeni bir gelenek yerli halka benimsetilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca İranlılar, Nevruz kutlamalarında Şehnâme'den alınan bölümlerin tiyatro oyunu olarak sergilenmesine de önem vermektedir. Örneğin 2018 yılında Kırgızistan'da İranlılar tarafından kutlanan Nevruz Bayramı etkinliğinde üniversite öğrencileri Şehnâme'den esinlenerek yazılmış tiyatro oyununu sergilemişlerdir.²⁶ Söz konusu eserin tiyatro oyunu olarak izleyicilerin beğenisine sunulması, hemen her fırsatta İranlılar tarafından gerçekleştirilmektedir. İran İslam Devrimi'nin yıldönümü kutlamaları, İranlı sanatçıların bölgeye gerçekleştirdiği turneler, Nevruz Bayramı ve 15 Mayıs Dünya Firdevsi Günü, Şehnâme'nin tiyatro oyunu olarak sergilendiği başlıca etkinliklerdir.

İran'da "Allah" hala Farsça olarak Şehnâme satırlarıyla yüceltilmektedir.²⁷ Büyükelçi Mehdi Sanai'ye göre Firdevsi'nin eserinde, din propagandası en iyi şekilde yapılmıştır.²⁸ Revandi Fedai'nin belirttiğine göre,²⁹

"İslam Devrimi'nden sonra cumhuriyetin liderleri etnik olana değil, dini birliğe odaklanarak Şehnâme'den uzaklaşmaya çalıştı.

26 "İranda'nın Madaniy Ökölçülüğü Bışkekte Nooruzga Karata Mayramdik İş Çara Ötkördü", *Ruh Media*, <http://ruh.kg/2018/03/20/irandyin-madaniy-k-lch-l-g-bishkekte-nooruzga-karata-mayramdyik-ish-chara-tk-rd/>, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

27 "Çto Poema "Şah-name" Mojet Rasskazat o Sovremennom İrane", *NİU VŞE*, <https://www.hse.ru/news/communication/221101204.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

28 Mehdi Sanai, "Den Firdousi i Şahname", *Livejournal*, <https://sanaei.livejournal.com/46289.html>, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

29 Lana Ravandi-Fedai, "Etnos, Natsiya, Natsionalizm: İranskiy Vzglyad", *İslam Na Blijnem I Srednem Vostoke*, 9, 2015, s. 195.

ŞEHNÂME’NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

Destanın metni okul müfredatından bile çıkarıldı. Bununla birlikte bu tür bir yaklaşımın yanlışlığı, geleneksel mitleri İslami devlet paradigmasına dahil ederek İran’ın dini liderlerini Şehnâme’ye geri dönmeye zorladı. Firdevsi gerçek bir Şii oldu.”

Şimdiye kadar Firdevsi’nin dini inancı ve eserindeki dini mesajlar konusunda çok şey yazılıp çizilmiştir. Konumuzla ilgili olarak belirtmek gerekirse, Tacikistan’dan Hokim Kalandarov, 2014 yılında savunduğu doktora tezinde Firdevsi’nin İsmaili olabileceğini ve eserinde Şii etkisinin büyük olduğunu çeşitli örneklerle iddia etmiştir.³⁰ 2014 yılında Duşanbe’de Şehnâme’deki dini kelimeler üzerine doktora tezi de savunulmuştur.³¹ Bu yüzden de mezhep farklılıkları bulunan Orta Asya ile İran arasındaki ortak kültürel miras, Şehnâme’yi kabul ederken onun dini-manevi yönü ve verdiği mesajlar konusunda daha dikkatli olmakta fayda vardır.

ŞEHNÂME’NİN ORTA ASYA’DAKİ VARLIĞI

FİRDEVSİ MERKEZLERİ

- Bişkek’teki Firdevsi Merkezi, Kırgızistan ve İran kültür bakanlarının katılımıyla 19 Mayıs 2004 tarihinde açılmıştır. Firdevsi Merkezi’nde Arapça ve Farsça yazılmış olan, ağırlıklı olarak edebi kitaplardan oluşan 4000 civarında kitap bulunmaktadır.³² Firdevsi Merkezi, Milli Kütüphane’nin ek yapısı olan Kasımalı Bayalinov Çocuk ve Gençlik Kütüphanesi binasının üçüncü katında bulunmaktadır. Merkeze geniş bir mekân tahsis edilmiştir. Kitap ve dergi haricinde merkezde az sayıda gazete, cd ve bilgisayar da bulunmaktadır.

30 Hokim Kalandarov, “İsmailizm i Persidsko-Tadjikskaya Literatura X-XII Vv. (K Probleme Vzaimodeystviya Religioznogo i Hudojestvennogo Mişleniya)”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Duşanbe 2014, s. 324; Hokim Kalandarov, “Otrajenie İsmailitskih İdey v “Şahname” Firdousi”, İzvestiya İnstituta *Filosofii, Politologii i Prava İm. A. Bahovaddinova Akademii Nauk Respubliki Tadjikistan*, 2, 2014, s. 24-31.

31 Habiba Elnazarova, “Religioznaya Leksika v “Şahname” Abulkasima Firdousi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Duşanbe 2014, s. 176.

32 Asan Ormuşev, *Kırgızistan-İran Mamilelerine 20 Cil*, Kırgız Respublikası İlimder Akademiyası Tarih Cana Muras İnstitutu, Bişkek 2012, s. 230.

- Lev Gumilev Avrasya Milli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi'nde, Firdevsi İran Kültür ve Eğitim Merkezi faaliyet yürütmektedir. 13 Ekim 2017 tarihinde burada "Ariana" adında Fars dilini sevenler kulübü açılmıştır. İran Kültür Temsilciliği yeni kurulan kulübe bilgisayar ve diğer gerekli malzemeleri hediye etmiştir.³³

BİLİMSEL ETKİNLİKLER

- 13-14 Mayıs 2008 tarihlerinde Kazakistan Bilimler Akademisi R. Suleymenov Şarkiyat Enstitüsü'nde İran Kültür Temsilciliği ile ortaklaşa "Firdevsi ve İran, Merkezi Asya Halklarının Milli Destanlarının Geliştirilmesi" adlı uluslararası sempozyum düzenlenmiştir.³⁴
- 15 Mayıs 2009 tarihinde Kırgız Milli Kütüphanesi'nde İran Büyükelçiliği'nin katkılarıyla "Ebul Kasım Firdevsi'nin Eserleri ve Hayatı" konulu bir sempozyum düzenlenmiştir.³⁵
- 19 Mayıs 2009 tarihinde Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de Dünya Firdevsi Günü münasebetiyle "I. Uluslararası Erlik ve Kahramanlık Sempozyumu" gerçekleştirilmiştir. İran ve Afganistan'ın büyükelçi düzeyinde katıldığı sempozyumda, üç Fars ülkesinden katılan bilim insanları bildiriler sunmuştur. Bu sempozyum sayesinde İranlı şair ve yazarlar Furug Faruhzad, Halil Samani, İrac Mirza, Muhammed Hüseyin Şehriyar, Parvin Etisami, Huşang İbtiha, Jale İsfehani, Siyavuş Kesra, Nadir Nadirpur, Nesri Buzurgi Alavi, Muhammed Hicazi, Murtazi Müşfik Kazimi, Perviz Kazi Said ve Hüsrev Harezmiy'in eserleri Tacikistan'da basılarak Tacik okurlara ulaştırılmıştır.³⁶

33 "Na Fakultete Mejdunarodnih Otnoşeniy Otkrilsya Klub Lyubiteley Persidskogo Yazıka 'Ariana'", *Eurasian National University*, <http://www.enu.kz/ru/info/novosti-enu/50107/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2019).

34 Sempozyum programıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. "Mejdunarodnaya Konferentsiya 'Firdousi I Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana I Tsentralnoy Azii'", *Spik*, <http://www.spik.kz/comment/72006>, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

35 Ormuşev, a.g.e., s. 89-90.

36 Bakhrullo Ashurov, "Tacikistan ve İran İlişkileri (1991-2014)", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2016, s. 54.

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

- 7-8 Ekim 2009 tarihlerinde Kazakistan Milli Kütüphanesi'nde İran'ın Astana Büyükelçiliği'nin desteğiyle "Uluslararası Büyük Bozkır Uygarlığı ve Şehnâme Sempozyumu" gerçekleştirilmiştir.³⁷ Sempozyum çerçevesinde nadir kitapların tanıtımı yapılmış ve belgeseller gösterilmiştir. Ayrıca "İpek Yolunda Türk-İran Etkileşimi: Tarihi ve Kültürel Yönden" adlı yuvarlak masa toplantısı da gerçekleştirilmiştir. Sempozyuma İran'daki Firdevsi Vakfı da destek vermiştir.³⁸
- 2009 yılında Karasayev Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde "Ebul Kasım Firdevsi ve Ömer Hayyam'ın Hayatı ve Eserleri Bilimsel Sempozyumu" gerçekleştirilmiştir.³⁹
- 16 Mayıs 2014 tarihinde Bişkek'teki Arabayev Devlet Üniversitesi'nde "Uluslararası Manas ve Şehnâme Manevi Kültürün Zirvesi ve Merkezi Asya ile İran Halklarının Epik Düşünceleri" konulu bir sempozyum gerçekleştirilmiştir.⁴⁰
- 9 Nisan 2016 tarihinde İngiltere'deki Firdevsi Merkezi'nden gelen akademisyenler, Kazakistan Milli Kütüphanesi'nde Şehnâme üzerine konferans vermiştir. Konferansta Şehnâme'nin dünyadaki el yazması nüshaları üzerine işbirliği meselesi de ele alınmıştır.⁴¹
- 8 Haziran 2017 tarihinde Kazakistan'ın Abay Müzesi'nde "Firdevsi Abay Topraklarında" adlı yuvarlak masa toplantısı düzenlenmiştir. Toplantıda, Sefer Abdullo Firdevsi ve Abay'ın Fars ve Kazak edebiyatındaki yeri

37 Büyük bozkır uygarlığıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Mehmet Seyfettin Erol, Dinmuhammed Ametbek, "Türk Dünyası'nın Birlik Arayışı: Bir Üst Kimlik Olarak "Büyük Bozkır", Ahmet Nafiz Ünalmiş-Mehmet Nuri Parmaksız, der., *Türk Birliğinin Mümkün Yolları*, Akçağ Yay., Ankara 2019, s. 9-32.

38 "V Natsionalnoy Biblioteke RK Proşla Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya 'Tsvivilizatsiya Velikoy Stepi I Şahname'", *Natsionalnaya Biblioteka Respubliki Kazahstan*, https://nlrk.kz/page.php?page_id=23&lang=1&news_id=902, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

39 Coldoş Turdubaev, "Dlya Şahov Li Bila Napisana Şahname?", *Kut Bilim*, Bişkek 2009, http://presskg.com/kut/09/0522_5.htm, (Erişim Tarihi: 17.01.2018).

40 "Mecdunarodnaya Konferentsiya 'MANAS' I 'ŞAHNAME': Verşina Epiçeskogo Mişleniya Narodov İrana i TŞentral'noy EvrAzii", *Şelkoviy Put*, Sayı: 8, Bişkek 2014, s. 62.

41 Valentina Fironova, "Kniga Tsarey' Peredaet Estafetu 'Tafsir Korana'", *Kazahstanskaya Pravda*, <https://www.kazpravda.kz/articles/view/kniga-tsarei-peredaet-estafetu-tafsir-korana1>, (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

konusunda bildiriler sunulmuştur. Toplantıya katılan diğer kişiler de Firdevsi ve Şehnâme konusundaki görüşlerini dile getirmişlerdir.⁴²

- El Farabi Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Ötegen Kumisbaev, İran Kültür Temsilciliği'nin desteğiyle gerçekleştirilen İran-Kazak Edebi Bağları", "Firdevsi'nin Bilimsel Çalışmaları ve Kazak Edebiyatı" ve "Şehnâme'nin Kazak El Yazmaları" uluslararası projelerinde yer almıştır.⁴³

EDEBİ ETKİNLİKLER

- 15 Mayıs 2006 tarihinde Tacikistan Milli Kütüphanesi ve İran Kültür Temsilciliği ortak bir şekilde "Firdevsi Anma Günü" etkinliği düzenlemişlerdir. Etkinliğe Afganistan'ın Duşanbe Büyükelçisi Muhammed Hayırhah da katılmıştır.⁴⁴
- 2010 yılının Mayıs ayında Kırgız Milli Kütüphanesi'nde "Firdevsi'yi Anma Gecesi" etkinliği gerçekleştirilmiştir.⁴⁵
- 8 Şubat 2013 tarihinde Tacikistan Milli Kütüphanesi'nde İran Büyükelçisi Aliasgar Emir Şerdust'un katılımıyla "Firdevsi Bibliyografyası" kitabının tanıtımı yapılmıştır. Söz konusu kitap, İran Büyükelçiliği'nin desteğiyle Tacikçe olarak basılmıştır.⁴⁶
- 19 Mayıs 2016 tarihinde Bayalinov Kütüphanesi'nde İran Kültür Temsilciliği Başkanı Ali Hakimpur'un katılımıyla geleneksel Firdevsi

42 "Firdousi Aleminen' Körmesi Aşıldı", *Radio7.kz*, <http://radio7.kz/?p=6561&lang=kz>, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

43 "Mejdunarodnie Proektı I İssledovaniya", *Al-Farabi Kazak Ulttık Universiteti*, <http://www.kaznu.kz/ru/7095>, (Erişim Tarihi: 23.01.2019).

44 "Mejdunarodny Den Pamyati Hakima Abulkasima Firdousi Otmetili v Tadjikistane", *iran.ru*, https://www.iran.ru/news/culture/39677/Mezhdunarodnyy_den_pamyati_Hakima_Abulkasima_Firdousi_otmetili_v_Tadjikistane, (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

45 "Ulu Akındı Eskerüü Keçesi", *Adep Dergisi*, Sayı: 2, Bişkek 2010, s. 25.

46 "V Duşanbe Predstavlenı Novie Knigi İssledovateley Tadjiksko-Persidskoy Literaturı", *Asia-Plus*, <http://www.asiaplustj.info/ru/news/life/culture/20130208/v-dushanbe-predstavleny-novye-knigi-issledovatelei-tadjiksko-persidskoi-literatury>, (Erişim Tarihi: 09.05.2018).

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

Günü etkinliği düzenlenmiştir.⁴⁷ Aynı etkinlik, 16 Mayıs 2018 tarihinde bahse konu olan mekânda gerçekleştirilmiştir.⁴⁸

- 15 Mayıs 2017 tarihinde Arabayev Devlet Üniversitesi'nde "Ebul Kasım Firdevsi Günü" düzenlenmiştir. Etkinlikte Kırgız diline tercüme edilen "Şehnâme" eserinin tanıtımı yapılmıştır.⁴⁹

SERGİLER

- 2007 yılının Mart ayında Özbekistan'ın Fergana şehrinde Hokandlı ressam Alicon Rahimov'un "Şehnâme. 1-9. Bölümler" adlı 15 çalışmasından oluşan resim sergisi Bravo Sanat Kafesi'nde gerçekleştirilmiştir.⁵⁰
- 7-8 Ekim 2009 tarihlerinde Kazakistan Milli Kütüphanesi'nde İran'ın Astana Büyükelçiliği'nin desteğiyle gerçekleştirilen *Uluslararası Büyük Bozkır Uygarlığı ve Şehnâme* sempozyumu çerçevesinde "Şehnâme Kazak Topraklarında" başlıklı nadir kitapların sergisi yapılmıştır.⁵¹
- 5 Mayıs 2017 tarihinde Doğu Kazakistan Bölgesel Mimari, Etnografya ve Doğal Peyzaj Müzesi-Koruma Alanındaki Altay Galerisi'nde *Fars Motifleri* adlı İran el sanatları sergisi açılmıştır. Serginin açılışına İran Büyükelçisi de katılmıştır. Sergide ağırlıklı olarak Şehnâme eserinden esinlenen çalışmalar izleyicilerin beğenisine sunulmuştur.⁵²

47 "V Bişkeke Proşla Literaturnaya Vstreça, Posvyaşennaya Dnyu Rocdeniya Abulkasıma Firdousi", Şelkoviy Put, 17, Bişkek 2016, s. 94-95.

48 "Kırgızskie Studentı Nasladilis Çteniem Stihov Firdousi I Hayyama, v Originale", CA-İR News, <https://goo.gl/6qTNzk>, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

49 "Bişkekte A. Firdousinin Küni Cana "Şah Name" Eposunun Kırgız Tiline Kotormosunun Bet Açarı Öttü", Ruh Media, <http://ruh.kg/2017/05/15/bishkekte-a-firdousinin-k-n-zhana-shah-name-eposunun-kyrgyz-tiline-kotormosunun-bet-acharyi-tt/>, (Erişim Tarihi: 17.02.2018).

50 "Uzbekistan: V Ferganskom Art-Kafe 'Bravo' Otkrilas Vıstavka Grafiki", Fergana, <https://www.fergananews.com/news/5365>, (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

51 "V Natsionalnoy Biblioteke RK Proşla Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya 'Tsivilizatsiya Velikoy Stepi I Şahname", Natsionalnaya Biblioteka Respubliki Kazahstan, https://nlrk.kz/page.php?page_id=23&lang=1&news_id=902, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

52 "V Ust-Kamenogorske Proydete Vıstavka, Gde Mojno Budet Nasladitsya İskusstvom İrana", 16news.kz, <https://16news.kz/news/cultura/V-Ust-Kamenogorske-proydet-vyistavka-gde-mozhno-budet-nasladitsya-iskusstvom-İrana-4629>, (Erişim Tarihi: 25.12.2018).

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

- 8 Haziran-1 Temmuz 2017 tarihleri arasında Şemey şehrindeki Abay Müzesi'nde "Firdevsi Dünyasından" adlı sergi, "Abay'ın Topraklarında Firdevsi" etkinlikleri çerçevesinde yapılmıştır.⁵³
- 2017 yılının Ekim ayında Şımkent'teki Puşkin Devlet Kütüphanesi'nde İran Kültür Günleri çerçevesinde Firdevsi'nin Şehnâmesi'nden esinlenen "Fars Motifleri" adlı sergi düzenlenmiştir.⁵⁴
- 15 Mart 2018 tarihinde Almatı'daki Kazakistan Devlet Müzesi'nde "İran El Sanatları Sergisi" açılmıştır. Serginin **açılışına İran'ın Almatı Başkonsolosu Hamid Reza Arşadi** katılmıştır. Sergi açılışında İranlı sanatçılar kısa konserler vermişlerdir. Sergide, İran el sanatları ürünleriyle birlikte Şehnâme'den esinlenen hat sanatı eserleri de yer almıştır. Yüzden fazla eserden oluşan sergi, 15 Nisan 2018 tarihine kadar açık kalmıştır.⁵⁵
- 29 Mayıs 2018 tarihinde Kızılorda'da "Turmagambet İztleuov'un Memleketinde Şehnâme" adlı sergi açılmıştır. İran'ın Astana Büyükelçiliği Kültür Temsilciliği tarafından düzenlenen sergide Şehnâme ve İran el sanatlarıyla ilgili ürünler sergilenmiştir. Turmagambet İztleuov, SSCB döneminde Şehnâme'yi Kazakçaya kazandıran aydın olarak bilinmektedir. İran İslam Cumhuriyeti Astana Büyükelçiliği Kültür Temsilciliği Danışmanı Masud Şeyh Zeyneddin, serginin gerçekleştirilmesine katkıda bulunan Kızılorda Valiliği'ne

53 "Firdeusi Zaşel k Abayu v Gosti", *Ekspress K*, https://express-k.kz/news/kultura/firdousi_zashel_k_abayu_v_gosti-101978, (Erişim Tarihi: 22.02.2019).

54 "V Şımkente Naçalas Nedelya İranskoj Kulturnı i Literaturnı", *TVK*, <http://tvk-uko.kz/2017/10/25/v-shy-mkente-nachalas-nedelya-iranskoj-kul-tury-i-literaturnı/>, (Erişim Tarihi: 20.12.2018).

55 "İranskoe İskusstvo i Persidskiy Kovrı", *afişa.kz*, <https://afisha.kz/art/muzei/event/iranskoe-iskusstvo-i-persidskie-kovry>, (Erişim Tarihi: 09.01.2019). Sergi resimleri için ayrıca bkz: Aleksey Azarov, "Naurız s İranskimi Proizvedeniyami Kulturnı i İskusstva", *Azattık Kazakistan*, <https://rus.azattyq.org/a/nauryz-iran-iskusstvo-almaty/29103222.html>, (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

teşekkür etmiştir.⁵⁶ İran heyeti, daha sonra da İztleuov'un doğduğu köye giderek köy müzesini de gezmişlerdir.⁵⁷

- 11 Temmuz 2018 tarihinde İran Kültür Temsilciliği'nin desteğiyle Aktau'daki Doğal Peyzaj Müzesi'nde "Şehnâme Firdevsi, Dünya Edebiyatının Şaheseri" sergisi düzenlenmiştir. İran'ın Aktau Başkonsolosu Nuri'nin katılımıyla açılışı yapılan sergide Şehnâme ve İran'a ait eserler sergilenmiştir. Sergiden sonra söz konusu eserler yerel kütüphaneye hediye edilmiştir.⁵⁸
- 18-28 Ekim 2018 tarihlerinde Kuzey Kazakistan Bölgesel Mimari-Etnografik ve Doğal Peyzaj Müzesi'nde İran'ın Astana Büyükelçiliği Kültür Temsilciliği tarafından "Firdevsi'nin Şehnâmesi Dünya Edebiyatının Şaheseri" adlı sergi düzenlenmiştir. Serginin açılışına İran'ı temsilen Zeyneddin de katılmıştır. Sergide, İran el sanatları ürünlerinin de yer aldığı yüzden fazla eser sergilenmiştir.⁵⁹

DIĞER ETKİNLİKLER

- Tacik Film isimli yapım şirketi, 1976 yılında Şehnâme'den uyarlanan "Siyavuş Masalı" adlı filmi çekmiştir.
- Andeşa Tiyatrosu, 1994 yılında Duşanbe'de düzenlenen Şehnâme'nin 1000. Yıldönümü kutlamalarına katılmış ve "İsfendiyar" oyununu sergilemiştir.⁶⁰

56 "Vıstavka İranskogo İskusstva Otkryta v Kızılörde", TAG News, <https://www.kaztag.kz/ru/news/vystavka-iranskogo-iskusstva-otkryta-v-kyzylorde>, (Erişim Tarihi: 19.12.2018).

57 "V Aule Legendarnogo Poeta", Kızıldinskije Vesti, <https://kzvesti.kz/kv/fourthband/31033-v-aule-legendarnogo-poeta.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

58 "Vıstavka 'Şahname' Firdausi, Kak Şedevr Mirovoy Literaturı, Proşla v Mangıstauskoy Oblasti", Kulturnoe Predstavıtelstvo Posolstva İslamskoy Respublikı İnan v Kazahstane, <http://ru.astana.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=471&pageid=40441&newsview=709718>, (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

59 "Şahname Firdousi-Şedevr Mirovoy Literaturı", Severo-Kazahstanskaya Oblastnaya Assambleya Naroda Kazahstan, http://assembly.sko.kz/news/read/SHahname_Firdousi__alemdik_adebiettin_zhauhary.html, (Erişim Tarihi: 27.12.2018).

60 Mehdi Sanai, *Vzaimotonoşenie İrana I Tsentralnoy Azii. Tendentsii I Perspektivi*, Moskova 2017, <https://goo.gl/Mz31WR>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).

- 7-8 Ekim 2009 tarihlerinde Kazakistan Milli Kütüphanesi'nde İran'ın Astana Büyükelçiliği'nin desteğiyle gerçekleştirilen "Uluslararası Büyük Bozkır Uygarlığı ve Şehnâme Sempozyumu" çerçevesinde "Sır Suleyi", "Şahname" ve "Tus Kalası-Ferdausiding Otanı" adlı belgeseller gösterilmiştir.⁶¹
- 13 Aralık 2013 tarihinde Astana'da Şehnâme müzik antolojisinin açılışı düzenlenmiştir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in katılımıyla gerçekleşen açılıшта, söz konusu ülkenin önde gelen sanatçıları Şehnâme'yi 48 CD'ye kaydetmiştir.⁶² Aynı olduğunu kesin bilmemekle birlikte Kızılorda Valiliği'nin desteğiyle Şehnâme'nin Kazakça "audio ansiklopedisi"ne de 48 parça olarak kaydedildiği bilinmektedir.⁶³
- 2017 yılının Şubat ayında Bişkek'te düzenlenen "İslam Devrimi'nin 38. Yıldönümü" kutlamasında Bişkek Sosyal Bilimler Üniversitesi'nin öğrencileri, Şehnâme'yi sahneye taşımışlardır.⁶⁴
- 19 Mart 2018 tarihinde Kırgız Milli Drama Tiyatrosu'nda İran Kültür Temsilciliği tarafından gerçekleştirilen Nevruz kutlamasında üniversite öğrencileri Şehnâme Destanı'ndan parçayı tiyatro oyunu olarak seyircilerin beğenisine sunmuştur.⁶⁵

61 "V Natsionalnoy Biblioteke RK Proşla Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya 'Tsivilizatsiya Velikoy Stepi I Şahname", *Natsionalnaya Biblioteka Respubliki Kazahstan*, https://nlrk.kz/page.php?page_id=23&lang=1&news_id=902, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

62 Nagima Sagandıkova, "Znaçenie Perevoda v Duhovno-İstoriçeskih Svyazah Narodov İrana i Tsentralnoy Azii", *Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Daşti Kıpçaka. Materialı Mejdunarodnoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii "Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Stran Tsentralnoy Azii" (15-16 May 2017 g., g. Almatı)*, Biblioteka Oljasa, Almata 2018, s. 117.

63 "Şahnama' Dastanı", *kitap.kz*, <https://kitap.kz/music/category/101>, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

64 "V Bişkeke Proşlo Meropriyatıe Po Sluçayu 38-Letiya Pobedi İslamskoj Revolyutsii v İrane", *Şelkoviy Put*, Sayı: 18, Bişkek 2017, s. 92-93.

65 "İrandın Madaniy Ökölçülüğü Bişkekte Nooruzga Karata Mayramdık İş Çara Ötkördü", *Ruh Media*, <http://ruh.kg/2018/03/20/irandyin-madaniy-k-lch-l-g-bishkekte-nooruzga-karata-mayramdyik-ish-chara-tk-rd/>, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

KİTAPLAR⁶⁶

- “Şohnoma”dan *Hikmatlar. Andarzho Az “Şohnoma”*, Haz. A. Kamarzoda, Samarkand 2006, Özbekçe, Tacikçe.
- Abulkasım Firdousi, *Siyavuş Cönündö Dastan*, çev. Olcobay Şakir, *Ruheş*, <http://ruhesh.kg/2016/12/10/abulkasym-firdousi-siyavush-zhonundo-dastan/>, (Erişim Tarihi: 25.02.2019).
- “Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Stran Tsentralnoy Azii”, *Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Daşti Kipçaka. Materialı Mejdunarodnoy Nauçno-Praktičeskoj Konferentsii (15-16 May 2017 g., g. Almatı)*, Safar Abdullo-Biblioteka Oljasa, der., Almata 2018.
- Firdausi, *Şahname*, çev., B. Tural, Turar, Bişkek 2017, Kırgızca.
- Firdavsiy, *Şohnoma*, 2 cilt, çev., Şoislom Şomuhammedov, vd., G. Gulom Neşriyat, Toşkent 1975-76. Özbekçe.
- *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, Safar Abdullo-Biblioteka Oljasa, der., Almata 2016, 520 s. Rusça.⁶⁷
- Kurbonmamadov Aknazar, *Estetika Firdavsi*, Fan Yay., Taşkent 2007, Rusça.
- *Şahnama Zertteuler*, Cediger, Kızılorda 2013, Kazakça.
- Şerif Amidi: *Türük Tilindegi “Şahnama” (“Şahname” Bit-Turki) XVI g.*, T. Kıdır-Nurlı Alem, der., Almata 2013, Kazakça.
- Turmagambet İztileuulı, *Rüstem Dastan*, Cazışu Yay., Almata 2004, Kazakça.

66 Konuyla ilgili Tacikçe oldukça fazla çalışma olduğundan onları buraya dahil etmedik.

67 “Kazakistan’da Büyük İranlı Şair Firdevsi Hakkında Yeni Bir Kitap Yayınlandı”, İBNA, <https://bit.ly/2tE79eK>, (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

- Turmagambet İztileuulı, Şahname, 2 cilt, İslam Cemney, der., Sarı Arka Yay., Astana 2009. Kazakça.
- Turmagambet İztileuulı, Şahname, İslam Cemney, der., Arıs Yay., Almata 2015, Kazakça.

İRANLILAR TARAFINDAN ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ'NDE ŞEHNÂME'YLE İLGİLİ SAVUNULAN TEZLER⁶⁸

- Azam Gotbizade Abbasali, "Affiksálne Slovoobrazovanie *İmen* Prilagatelnih v *Şahname* Abulkasıma Firdousi", Tacikistan Milli Üniversitesi, Filoloji Doktora Tezi, Duşanbe, 2013.
- Cavid Caferi Bura Ganbar, "Hudojestvennaya Kontsepsiya Obraza Rustama v '*Şahname*' Firdousi (Mifologičeskie i *İstoričeskie* Aspektı)", Tacikistan Milli Üniversitesi, Filoloji Doktora Tezi, Duşanbe, 2017.
- Miri Muhammadrizo Golam, "Otobrajenie Metafizičeskih Yavleniy v '*Şahname*' Firdousi", Tacikistan Milli Üniversitesi, Filoloji Doktora Tezi, Duşanbe, 2014.
- Omid Şiva, "Poema '*Şahname*' Firdousi Kak *İstočnik* Po *İzučenyu* Etnogeografii, *İstorii* i Kulturu *İranoyazıçnıh* Narodov", Tacikistan Milli Üniversitesi, Tarih Doktora Tezi, Duşanbe, 2013, No. 04201355763.

ORTA ASYA'DA FİRDEVSİ'YLE İLGİLİ YER ADLARI

- Kazakistan'ın Türkistan ili Maktaaral ilçesinde Firdevsi adında Taciklerin yaşadığı köy ve aynı adı taşıyan köy okulu bulunmaktadır. Son dönemde Firdevsi köyü ve okulu başörtüsü meselesiyle ülkenin gündemine gelmiştir.

68 Tacikistan Firdevsi ve onun eserini kendi eseri olarak benimsediğinden, Tacikistan'da Şehnâme ile ilgili onlarca bilimsel tez hazırlanmıştır. Tez konuları çalışmamızla doğrudan ilgili olmadığından onları buraya dahil etmedik.

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

- Özbekistan'ın Taşkent ve Semerkand şehirlerinde Firdevsi adında sokak vardır.
- Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de Firdevsi ilçesi ve sokağı bulunmaktadır. Duşanbe'deki merkez kütüphanenin ismi de büyük şairin ismini taşımaktadır. Ayrıca Tacikistan başkentindeki en büyük park da Firdevsi olarak isimlendirilmiştir.

SONUÇ

Firdevsi ve onun Şehnâme başlıklı eseri, Orta Asya halklarınca bilinmektedir. Hatta destanın bölgenin tarihinin ve kültürünün bir parçası haline geldiği de söylenebilir. Bu durumu fırsata çeviren İranlılar, hemen her fırsatta Firdevsi ve Şehnâme temalı etkinlikler düzenlemeye gayret etmektedir. Bu bağlamda 15 Mayıs Dünya Firdevsi Günü, bölge ülkelerinde mutlaka kutlanmaktadır. İranlıların bölgede gerçekleştirdikleri milli bayramlarda sıklıkla Şehnâme'ye yer verilmektedir. İranlılar; bilimden eğitime, sanattan kültüre, düz yazıdan müziğe her alanda Firdevsi ve Şehnâme'yle ilgili etkinlikler düzenlemektedir. Şimdiye kadar İranlılar, Orta Asya cumhuriyetlerinde Şehnâme'yle ilgili 30 civarında etkinlik düzenlemeyi başarmışlardır. Firdevsi ve Şehnâme tabirleri, bölgede eşit seviyede ve bazen de birbirlerinin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.

İranlıların günümüze ulaşan kültürel ve tarihsel bağlantıların pekiştirilmesi için Şehnâme'yi önemli bir araç olarak gördüğü ortadadır. Şehnâme'nin Orta Asya'da yeniden tanıtılması konusunda İran Büyükelçilikleri, Kültür Temsilcilikleri ve bölgede çalışan İranlı akademisyenler, sanatçıların ve iş insanları önemli görevler üstlenmektedir. Şehnâme'nin tanıtımında İranlıların yerel muhatapları olarak üniversiteler, kütüphaneler, müzeler ve tiyatrolar ön plana çıkmaktadır.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Şimdiye kadar İranlılar tarafından bölgede açılan iki merkeze Firdevsi ismi verilmiştir. Bu merkezler, Firdevsi'yi ve onun eserini yaşatmakta ve buralarda konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Şehnâme ve Firdevsi hakkındaki çalışmalar Orta Asya dillerinde ve Rusçada da yapılmaktadır. İran Kültür Temsilcilikleri de Orta Asya'da Şehnâme'nin yeni yayınlarının yapılması konusunda çaba harcamaktadır. Bölgede İranlılar tarafından çıkarılan dergilerde Şehnâme'nin çeşitli yönlerini ele alan makaleler yayımlanmaktadır. Bu yayınlarda İranlı akademisyenlerin çalışmaları da tercüme edilerek basılmaktadır. Bunun yanı sıra konuyla ilgili düzenlenen bilimsel etkinliklerde sunulan bildiriler de İranlılar tarafından kitaplaştırılarak bilim dünyasına kazandırılmaktadır. Tahran, şimdiye kadar Şehnâme'yle ilgili ondan fazla kitabın bölge dillerinde neşredilmesine aracı olmuştur.

İran, geçmişte Merkezi Asya coğrafyasında sahip olduğu "kültürel liderlik" konumuna yeniden yükselmeyi arzulamaktadır. Bu hedef doğrultusunda Firdevsi ve Şehnâme, İran'ın kültür diplomasisinde önemli bir araç olarak hizmet etmektedir.

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

KAYNAKÇA

"Firdousi Aleminen' Körmesi Aşıldı", *Radio7.kz*, <http://radio7.kz/?p=6561&lang=kz>, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

"Şahnama' Dastanı", *kitap.kz*, <https://kitap.kz/music/category/101>, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

"Bişkekke A. Firdousinin Künü Cana 'Şah Name' Eposunun Kırgız Tiline Kotormosunun Bet Açarı Öttü", *Ruh Media*, <http://ruh.kg/2017/05/15/bishkekke-a-firdousinin-k-n-zhana-shah-name-eposunun-kyirgyiz-tiline-kotormosunun-bet-acharyi-tt/>, (Erişim Tarihi: 17.02.2018).

"Çto Poema "Şah-name" Mojet Rasskazat o Sovremennom İrane", *NIU VŞE*, <https://www.hse.ru/news/communication/221101204.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

"Firdeusi Zaşel k Abayu v Gosti", *Ekspress K*, https://express-k.kz/news/kultura/firdousi_zashel_k_abayu_v_gosti-101978, (Erişim Tarihi: 22.02.2019).

"Hakim Abulkasim Firdousi-Gordost İrantsev", *Livejournal*, <https://sajjadi.livejournal.com/24065.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

"İrandın Madaniy Ökölçülüğü Bişkekke Nooruzga Karata Mayramdik İş Çara Ötkördü", *Ruh Media*, <http://ruh.kg/2018/03/20/irandyin-madaniy-k-lch-l-g-bishkekke-nooruzga-karata-mayramdyik-ish-chara-tk-rd/>, (Erişim Tarihi: 27.02.2018).

"İranskoe İskusstvo i Persidskiy Kovrı", *afişa.kz*, <https://afisha.kz/art/muzei/event/iranskoe-iskusstvo-i-persidskie-kovry>, (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

"Kazakistan'da Büyük İranlı Şair Firdevsi Hakkında Yeni Bir Kitap Yayınlandı", *İBNA*, <https://bit.ly/2tE79eK>, (Erişim Tarihi: 28.02.2019).

“Kırgızskie Studentı Nasladilis Çteniem Stihov Firdousi I Hayyama, v Originale”, *CA-İR News*, <https://goo.gl/6qTNzk>, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

“Mejdunarodnaya Konferentsiya ‘MANAS’ I ‘ŞAHNAME’: Verşina Epiçeskogo Mişleniya Narodov İrana i Tsentral’noy EvrAzii”, *Şelkoviy Put*, Sayı: 8, Bişkek 2014, s. 62.

“Mejdunarodnaya Konferentsiya ‘Firdousi I Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana I Tsentralnoy Azii’”, *Spik*, <http://www.spik.kz/comment/72006>, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

“Mejdunarodnie Proektı I İssledovaniya”, *Al-Farabi Kazak Ulttık Universiteti*, <http://www.kaznu.kz/ru/7095>, (Erişim Tarihi: 23.01.2019).

“Mejdunarodniy Den Pamyati Hakima Abulkasima Firdousi Otmetili v Tadjikistane”, *iran.ru*, https://www.iran.ru/news/culture/39677/Mezhdunarodnyy_den_pamyati_Hakima_Abulkasima_Firdousi_otmetili_v_Tadzhiqistane, (Erişim Tarihi: 26.02.2019).

“Na Fakultete Mejdunarodnih Otnoşeniy Otkrılsya Klub Lyubiteley Persidskogo Yazıka ‘Ariana’”, *Eurasian National University*, <http://www.enu.kz/ru/info/novosti-enu/50107/>, (Erişim Tarihi: 17.01.2019).

“Privetstvennoe Slovo G-na Kahramana Suleymani, Zam. Rukovoditelya Organizatsii Kulturu i İslamskoy Orientatsii İslamskoy Respubliki İran”, *Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Daşti Kipçaka. Materialı Mejdunarodnoy Nauçno-Praktiçeskoy Konferentsii “Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Stran Tsentralnoy Azii” (15-16 May 2017 g., g. Almatı)*, Biblioteka Oljasa, Almata 2018, s. 5-8.

“Ruhani: Madeni Diplomatiya Men Örkenietti Tanıstıru Kitaptıng Mindeti”, *İran Kazakh Radio*, <https://goo.gl/1rZLoj>, (Erişim Tarihi: 28.02.2018).

“Şahname Firdousi-Şedevr Mirovoy Literaturu”, *Severo-Kazahstanskaya Oblastnaya Assambleya Naroda Kazahstan*, <http://assembly.sko.kz/news/>

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

read/SHahname_Firdousi__alemdik_adebiettin_zhauhary.html, (Erişim Tarihi: 27.12.2018).

“Ulu Akındı Eskerüü Keçesi”, *Adep Dergisi*, Sayı: 2, Bişkek 2010, s. 25.

“Uzbekistan: V Ferganskom Art-Kafe ‘Bravo’ Otkrilas Vstavka Grafiki”, *Fergana*, <https://www.fergananews.com/news/5365>, (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

“V Aule Legendarnogo Poeta”, *Kızıldinskije Vesti*, <https://kzvesti.kz/kv/fourthband/31033-v-aule-legendarnogo-poeta.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2019).

“V Bişkeke Proşla Literaturnaya Vstreça, Posvyaşennaya Dnyu Rocdeniya Abulkasima Firdousi”, *Şelkoviy Put*, Sayı: 17, Bişkek 2016, s. 94-95.

“V Bişkeke Proşlo Meropriyatie Po Sluçayu 38-Letiya Pobedi İslamskoy Revolyutsii v İrane”, *Şelkoviy Put*, Sayı: 18, Bişkek 2017, s. 92-93.

“V Duşanbe Predstavlenı Novie Knigi İssledovateley Tadjiksko-Persidskoy Literaturı”, *Asia-Plus*, <http://www.asiaplustj.info/ru/news/life/culture/20130208/v-dushanbe-predstavleny-novye-knigi-issledovatelei-tadzhiksko-persidskoi-literatury>, (Erişim Tarihi: 09.05.2018).

“V Kazahstane Vıpuşeno Novoe İzdanie Perevoda “Şahname” Abulkasima Firdousi”, *iran.ru*, https://www.iran.ru/news/culture/30349/V_Kazahstane_vypushcheno_novoe_izdanie_perevoda_Shahname_Abulkasima_Firdousi, (Erişim Tarihi: 11.02.2018).

“V Natsionalnoy Biblioteke RK Proşla Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya ‘Tsvilizatsiya Velikoy Stepi I Şahname’”, *Natsionalnaya Biblioteka Respubliki Kazahstan*, https://nlrk.kz/page.php?page_id=23&lang=1&news_id=902, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

“V Şımkente Naçalas Nedelya İranskoy Kulturi i Literaturi”, *TVK*, <http://tvk-uko.kz/2017/10/25/v-shy-mkente-nachalas-nedelya-iranskoj-kul-tury-i-literatury/>, (Erişim Tarihi: 20.12.2018).

“V Ust-Kamenogorske Proydets Vıstavka, Gde Mojno Budet Nasladitsya İskusstvom İrana”, *16news.kz*, <https://16news.kz/news/cultura/V-Ust-Kamenogorske-proydet-vyistavka-gde-mozhno-budet-nasladitsya-iskusstvom-İrana--4629>, (Erişim Tarihi: 25.12.2018).

“Vıstavka ‘Şahname’ Firdausi, Kak Şedevr Mirovoy Literaturi, Proşla v Mangıstauskoy Oblasti”, *Kulturnoe Predstavitelstvo Posolstva İslamskoy Respubliki İran v Kazahstane*, <http://ru.astana.icro.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=471&pageid=40441&newsview=709718>, (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

“Vıstavka İranskogo İskusstva Otkryta v Kızılörde”, *TAG News*, <https://www.kaztag.kz/ru/news/vystavka-iranskogo-iskusstva-otkryta-v-kyzylorde>, (Erişim Tarihi: 19.12.2018).

ASHUROV, Bakhrullo, “Tacikistan ve İnan İlişkileri (1991-2014)”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2016.

AZAROV, Aleksey, “Naurız s İranskimi Proizvedeniyami Kulturi i İskusstva”, *Azattık Kazakistan*, <https://rus.azattyq.org/a/nauryz-iran-iskusstvo-almaty/29103222.html>, (Erişim Tarihi: 09.01.2019).

CIYANBAGERI, Hamide, “Ponyatiya Gosudarstvo i Obşetvo v Sotsialno-Politiçeskih Vozzreniyah Abulkasima Firdavsi”, Tacikistan Bilimler Akademisi Basılmamış Doktora Tezi, Duşanbe 2014, <http://www.dslib.net/istoria-filosofii/ponjatija-gosudarstvo-i-obwestvo-v-socialno-politicheskih-vozzrenijah-abulkasima.html>, (Erişim Tarihi: 25.02.2018).

ÇELİK, Kadir Ertaç, “İslam Devrimi Sonrası İnan’da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış”, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, 1(1), s. 251-274.

ŞEHNÂME’NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

ELNAZAROVA, Habiba, “Religioznaya Leksika v “Şahname” Abulkasima Firdousi”, Tacik Devlet S. Ulugzoda Dil Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Duşanbe 2014.

EROL, Mehmet Seyfettin, “Fırsatlar ve Tehditler İkiliminde İran’ın Orta Asya Politikası”, Kamer Kasım vd., der., *Uluslararası Güvenlik Sorunları*, ASAM Yayınları, Ankara 2004, s. 218-245.

EROL, Mehmet Seyfettin-Dinmuhammed Ametbek, “Türk Dünyası’nın Birlik Arayışı: Bir Üst Kimlik Olarak “Büyük Bozkır”, Ahmet Nafiz Ünalmiş-Mehmet Nuri Parmaksız, der., *Türk Birliğinin Mümkün Yolları*, Akçağ Yay., Ankara 2019, s. 9-32.

FIRONOVA, Valentina, “‘Kniga Tsarey’ Peredaet Estafetu ‘Tafsir Korana’”, *Kazahstanskaya Pravda*, <https://www.kazpravda.kz/articles/view/kniga-tsarei-peredaet-estafetu-tafsir-korana1>, (Erişim Tarihi: 27.02.2019).

HAMIDOV, H., “Motivı “Şahname” v Uzbekskih Narodnih Knigah”, Safar Abdullo, Biblioteka Oljasa, der., *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, Almata 2016, s. 356-359.

HUTORSKAYA, V. V., “Vzaimootnoşeniya İslamskoy Respubliki İran i Tsentralnoy Azii”, *İran: İslam i Vlast*, RAN İstitut Vostokovedeniya, Moskova 2001, s. 220-237.

KALANDAROV, Hokim, “İsmailizm i Persidsko-Tadjikskaya Literatura X-XII Vv. (K Probleme Vzaimodeystviya Religioznogo i Hudojestvennogo Mişleniya)”, Sadreddin Ayni Tacik Devlet Pedagoji Üniversitesi Basılmamış Filoloji Doktora Tezi, Duşanbe 2014.

KALANDAROV, Hokim, “Otrajenie İsmailitskih İdey v “Şahname” Firdousi”, *İzvestiya İstituta Filosofii, Politologii i Prava İm. A. Bahovaddinova Akademii Nauk Respubliki Tadjikistan*, Sayı: 2, 2014, s. 24-31.

KAMARZODA, Asleddin, “İzuçenie Jizni i Tvorçestva Firdousi v Uzbekistane”, Safar Abdullo-Biblioteka Oljasa, der., *Firdousi i Razvitie*

Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii, Almata 2016, s. 508-514.

KLYAŞTORINA, Vera, "Kulturno-Politiçeskaya Doktrina İRİ v Regione (90-e gg.)", *İslamskaya Respublika İran v 90-e Godı (Ekonomika, Politika, Kultura)*, RAN İstitut Vostokovedeniya, Moskova 1998, s. 120-130.

KUMISBAEV, Utegen, "Firdousi i Kazahskie Poeti", Safar Abdullo-Biblioteka Oljasa, der., *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, Almata 2016, s. 339-355.

LAHUTI, Leyla, "Kulturnie Kodı İranskoy Traditsii (Şahname Abulkasima Firdousi I Sufiyskie Masnavi Farid ad-Dina Attara)", *Vestnik RGGU*, 6(128), 2014, s. 66-95.

MALIKIAN, Mohsen Mohammadsadeg, "Kulturnie Svyazi Respubliki Tadjikistan s İslamskoy Respublikoy İran", Tacikistan Devlet Üniversitesi Basılmamış Tarih Doktora Tezi, Duşanbe 2012, <http://cheloveknauka.com/kulturnye-svyazi-respubliki-tadzhikistan-s-islamskoy-respublikoy-iran>, (Erişim Tarihi: 12.02.2018).

MAMEDOVA, Nina, "O Kulturnoy Politike i Kontseptsii "Kulturnogo Djihata" v İrane", *Rossiya-İran: Dialog Kultur: Mejdunarodnaya Nauçnaya Konferentsiya*, 8 Aprelya 2016 Goda, Saint Petersburg 2017, s. 47-55.

MARDONI, Tadjiddin, "Neizvestniy Rasskaz o Firdousi İz Knigi Ahmada İbn Madjida 'Kitab Al-Favaid Fi Usul İlm Al Bahr Ba-I-Kavaid'", Safar Abdullo-Biblioteka Oljasa, der., *Firdousi i Razvitie Natsionalnogo Eposa Narodov İrana i Tsentralnoy Azii*, Almata 2016, s. 56-100.

ORMUŞEV, Asan, *Kırgızstan-İran Mamilelerine 20 Cıl*, Kırgız Respublikası İlimder Akademiyası Tarih Cana Muras İstitutu, Bişkek 2012, 206 s.

RAVANDI-FEDAI, Lana, "Etnos, Natsiya, Natsionalizm: İranskiy Vzglyad", *İslam Na Blijnem I Srednem Vostoke*, Sayı: 9, 2015, s. 193-206.

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

RUSTAMOV, Rafiq, "İran'da İslam, Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004.

SAGANDIKOVA, Nagima, "Znaçenie Perevoda v Duhovno-İstoriçeskih Svyazah Narodov İrana i Tsentralnoy Azii", *Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Daşti Kipçaka. Materialı Mejdunarodnoy Nauçno-Praktiçeskoj Konferentsii "Duhovno-İstoriçeskie Svyazi Narodov İrana i Stran Tsentralnoy Azii" (15-16 May 2017 g., g. Almatı)*, Biblioteka Oljasa, Almata 2018, s. 115-122.

SANAI, Mehdi, "Den Firdousi i Şahname", *Livejournal*, <https://sanaei.livejournal.com/46289.html>, (Erişim Tarihi: 23.02.2019).

SANAI, Mehdi, *Vzaimotonoşenie İrana I Tsentralnoy Azii. Tendentsii I Perspektivi*, Moskova 2017, <https://goo.gl/Mz31WR>, (Erişim Tarihi: 02.04.2018).

ŞİVA, Omid, "Poema 'Şahname' Firdousi Kak İstoçnik Po İzuçeniyu Etnogeografii, İstorii i Kulturu İranoyazıçnıh Narodov", Tacikistan Milli Üniversitesi, Basılmamış Tarih Doktora Tezi, Duşanbe, 2013, <http://www.dissercat.com/content/poema-shakhname-firdousi-kak-istochnik-po-izucheniyu-etnogeografii-istorii-i-kultury-iranoya>, (Erişim Tarihi: 23.02.2018).

TURDUBAEV, Coldoş, "Dlya Şahov Li Bila Napisana Şahname?", *Kut Bilim*, Bişkek 2009, http://presskg.com/kut/09/0522_5.htm, (Erişim Tarihi: 17.01.2018).

STRUCTURED ABSTRACT

The Islamic Republic of Iran attaches special importance to cultural diplomacy in its foreign policy. Cultural diplomacy from Iranian perspective are; the introduction of rich Iranian culture to the world, the development of bilateral relations and the promotion of the country. Some famous people and some important works come to the “brand element” in promoting Iranian culture to the world. One of the cultural elements contributing positively to Iran’s image is Abu’l Qasim Ferdowsi and his long epic poem Shahnameh. Shahnameh constitutes an important place in the current foreign policy of Iran, which carries out the “Cultural Jihad” for the protection (preservation) and promotion of its cultures.

Ferdowsi and his Shahnameh epic are well known by the peoples of Central Asia. In fact, it can be said that the epic has become a part of the historical culture of the region. It is because Shahnameh was not seen by the Turks as a foreign cultural element, but as a part of their own culture. Various Turkic interpretations of the epic were written and spoken among Turkic peoples.

According to Shahnameh, today’s Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan, Kyrgyzstan and the Xinjiang Uyghur Autonomous Region were the territories where Iranian-speaking peoples lived widely. Ferdowsi frequently mentions the city of Hotan in East Turkestan in his books. Shahnameh researchers highlighting this issue and so-called Central Asia geography of the former Persian mother land and home of the Persian language speaking people.

The terms “Iran” and “Turan” and the endless wars between them were committed in the Shahnameh. The Iranians emphasize the thesis that Iran and Turan are both themselves, and thus want to consolidate the idea of brotherhood of the peoples of Central Asia and Iran.

ŞEHNÂME'NİN İRAN DIŞ POLİTİKASINDAKİ YERİ: ORTA ASYA CUMHURİYETLERİ ÖRNEĞİ

Iranian diplomats often refer to the power of word in Shahnameh. We can assume that the Iranians, especially the Iranian diplomats, have gained power from Shahnameh and believe that it is possible to survive even without the most powerful state in the world.

Iranian diplomats refer to the “common cultural climate” inherited from the past to the Central Asian interlocutors. If we accept that Shahnameh is the cultural code of the Iranian tradition, Shahnameh will play an important role as the decisive culture code of the common cultural climate of Central Asia and Iran.

Iranians endeavor to organize Ferdowsi and Shahnameh activities in almost every opportunity. In this context, the 15th of May World Ferdowsi Day is celebrated in the countries of the region. Shahnameh is often included in the national holidays of Iranians in the region. The Iranians pay attention to the activities of Ferdowsi and Shahnameh in every field from science to education, from art to culture, from music to music. So far, Iranians have managed to organize about 30 various events related to Shahnameh in the Central Asian Republics. The terms Ferdowsi and Shahnameh are used in the region as equal and sometimes as a synonym of each other and are understood as such.

In the eyes of the Iranians, it is understood that Shahnameh was seen as an important tool for the consolidation of the common heritage, cultural and historical connections. Iran’s Embassies, Cultural Representatives and Iranian academicians, artists and businessmen who have been working in the region have important roles in the re-dissemination of Shahnameh in Central Asia. As the local interlocutors of Iranians, more state institutions such as universities, libraries, museums and theaters come to the forefront in the promotion of Shahnameh in the region.

Two centers opened in the region by Iranians have been named after Ferdowsi. These centers keep Ferdowsi and his work alive and do researches on the subject.

BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

Academic and popular studies on Shahnameh and Ferdowsi are available in Central Asian languages and Russian. Iranian Cultural Representatives are also making efforts to make new publications of Shahnameh in Central Asia. In the journals published by the Iranians in the region, articles dealing with various aspects of Shahnameh are published. In these publications, the works of Iranian academics are translated and published. In addition, the papers presented at the scientific events organized by the subject are published by the Iranians. The Iranians have so far published more than ten books on Shahnameh in the regional languages.

Iran desires to regain the position of cultural leadership in Central Asia which it had enjoyed in ancient times. In line with this goal, Shahnameh serves as an important tool in Iran's cultural diplomacy.